veilig leren lezen

Automatiseren van de leesvaardigheid

Auteur: *Huub Lucas*

Bij het aanvankelijk leesonderwijs dient men onderscheid te maken tussen: 1. het correct lezen en 2. het vlot lezen. Het correct lezen dient altijd vooraf te gaan aan het vlot lezen. Pas als leerlingen letters of woorden *correct* kunnen lezen is het zinvol de aandacht meer te verleggen naar het *vlot* lezen.

Bij het aanvankelijk leesonderwijs wordt te vaak vooral, of alleen, aandacht besteed aan het correct lezen. Zonder een voldoende vaardigheid in vlot lezen is de kans echter groot dat een leerling onvoldoende in staat is teksten met begrip te lezen. De leerling heeft dan te veel aandacht nodig voor het technisch lezen van de tekst en komt niet meer of onvoldoende toe aan het begrijpen van die tekst.

Fasen in het aanvankelijk leesonderwijs

In het aanvankelijk leesonderwijs kunnen we drie fasen onderscheiden. Deze fasen worden gekenmerkt door de doelstellingen die in de betreffende fase centraal staan.

Fase 1

Fase 1 kent drie belangrijke doelstellingen:

- het verwerven van letterkennis;
- het kunnen toepassen van de elementaire leeshandeling;
- het verkorten van de elementaire leeshandeling naar directe woordherkenning.

Letterkennis

In deze fase staat het leren van de letters centraal. De leerlingen leren 34 letters (grafemen). Ze moeten deze letters feilloos kunnen verklanken: eerst wordt er aandacht besteed aan het *correct* leren verklanken van een letter, maar al heel gauw verschuift de aandacht naar het *vlot* leren verklanken.

In een periode van ongeveer 18 weken leren de leerlingen alle 34 letters; steeds komt er een nieuwe letter bij. Zo wordt de letterkennis systematisch opgebouwd.

Elementaire leeshandeling

Kenmerkend voor de eerste fase is dat leerlingen de letterkennis al heel snel leren toepassen in de elementaire leeshandeling. Het correct en vlot kunnen verklanken van letters is een onderdeel van de elementaire leeshandeling. De elementaire leeshandeling verloopt als volgt:

- De leerling ziet een woord, bijvoorbeeld ‘raam’, en analyseert dit woord in drie elementen (grafemen): r - aa - m.
- De leerling verklankt de afzonderlijke grafemen van het woord: /r/-/aa/-/m/.
- De leerling voegt de afzonderlijke fonemen samen tot het hele woord: /r/-/aa/-/m/ › /raam/.
- De leerling verleent betekenis aan het gelezen woord.

© Uitgeverij Zwijsen B.V. - www.veiliglerenlezen.nl

De elementaire leeshandeling is alleen geschikt voor het lezen van eenvoudige, korte, klankzuivere, éénlettergrepige woorden. Hierbij moet men denken aan woorden als: aap, zee, maan. Voor het lezen van bijvoorbeeld de volgende woorden is de elementaire leeshandeling geen geschikte leesstrategie:
- Langere éénlettergrepige woorden als: straalt. De lezer moet dan te veel elementen in de juiste volgorde in het korte termijn geheugen opslaan: /s/-/t/-/r/-/aa/-/l/-/t/.
- Niet-klankzuivere éénlettergrepige woorden als: bad. De leerling moet hierbij weten dat de letter 'd' aan het eind van een woord niet wordt uitgesproken als /d/ maar als /t/.
- Eénlettergrepige woorden met een spellingpatroon als: bank, leeuw, lach of taai. Toepassing van de elementaire leeshandeling is bij het lezen van dergelijke woorden niet succesvol. Het lezen van /t/-aa/-/i/ leidt niet tot de juiste verklanking /taaj/.
- Woorden van méér dan één lettergreep als: lopen, koning, richting.

Directe woordherkenning

Het verkorten van de elementaire leeshandeling naar directe woordherkenning (automatiseren van mkm-woorden) verloopt via het veelvuldig lezen van wisselrijen en woordrijen. Tempoverhoging vindt vooral plaats wanneer woordrijen gelezen worden met letters die bekend zijn. Veilig & vlot is het materiaal dat hierbij ingezet wordt. Om directe woordherkenning te oefenen worden de rijen van Veilig & vlot bij afgesloten kernen gebruikt. Wanneer bijvoorbeeld begonnen wordt met kern 4, wordt Veilig & vlot bij kern 1-3 voor dit doel gebruikt.

Fase 2

In de tweede fase blijft het lezen hoofdzakelijk beperkt tot éénlettergrepige woorden. Het gaat nu echter om wat meer complexe woorden:

- woorden met een lettercluster vooraan: stop;
- woorden met een lettercluster achteraan: lamp;
- woorden met een spellingpatroon: bang, bank, lach, nacht, mooi, foei, meeuw, nieuw;
- woorden met een lettercluster vooraan én achteraan: sterk.

De elementaire leeshandeling is niet geschikt voor het lezen van dergelijke woorden. Als je dergelijke woorden leest met behulp van de elementaire leeshandeling, duurt het lezen van de woorden veel te lang of levert een verkeerd woord op. Als je start met fase 2 dient de elementaire leeshandeling geautomatiseerd te zijn en moeten eenvoudige woorden voor het kind geen problemen meer opleveren.

Fase 3

In de derde fase staan tweeletettergrepige woorden centraal. Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt in:

- eenvoudige tweelettergrepige woorden: voetbal, maantje;
- meer complexe tweelettergrepige woorden: pakken, brommen, lampen, starten, raken, breken, lepel, stapel;
- nog complexere tweelettergrepige woorden: koning, lelijk, eeuwig.

Bij het lezen van tweelettergrepige woorden moet de leerling de structuur van het woord doorzien. Van bepaalde woorden is de structuur makkelijk te doorzien: voet-bal, maan-tje. Bij andere woorden is de structuur veel moeilijker te doorzien: pak-ken, brom-men, lam-pen, star-ten, ra-ken, bre-ken, le-pel, sta-pel, ko-ning, le-lijk, eeuw-ig. De leerling moet hierbij tweelettergrepige woorden analyseren in samenstellende woorddelen. Bovendien moet de leerling bepaalde zaken weten, zoals: Je spreekt het gedeelte 'le' van 'lelijk' uit als /lee/. Je spreekt het gedeelte 'lijk' van 'lelijk' niet uit als /lijk/ maar als /luk/.

Automatiseren van de leesvaardigheid

In het aanvankelijk leesonderwijs dient consequent en systematisch aandacht te worden besteed aan het automatiseren van de leesvaardigheid. Aan het automatiseren dient altijd het aspect 'correct lezen' vooraf te gaan. Hieronder krijgt u een overzicht van de aandachtspunten voor de verschillende leesfasen.

Fase 1

- Correct verklanken van letters.
- Vlot én correct verklanken van letters.
- Correcte uitvoering van de elementaire leeshandeling.
- Vlotte én correcte uitvoering van de elementaire leeshandeling.
- Directe woordherkenning (automatiseren) van mkm-woorden.

Fase 2

- *Directe woordherkenning (automatiseren) van mkm-woorden.*
- Correct kunnen lezen van moeilijkere éénlettergrepige woorden.
- Vlot én correct kunnen lezen van moeilijkere éénlettergrepige woorden.

© Uitgeverij Zwijsen B.V. - www.veiliglerenlezen.nl

Fase 3

- *Vlot én correct kunnen lezen van moeilijkere éénlettergrepige woorden.*
- Correct kunnen lezen van tweelettergrepige woorden.
- Vlot én correct kunnen lezen van tweelettergrepige woorden.

De cursief gedrukte aandachtspunten in fase 2 en fase 3 zijn aandachtspunten die afkomstig zijn uit de voorafgaande fase. Op deze wijze wordt belangrijke leerstof uit de voorafgaande fase in voldoende mate herhaald. Voor een enkele leerling kan het zelfs noodzakelijk zijn om in fase 3 ook nog leerstof uit de eerste fase te herhalen. Sommige leerlingen vertonen als zij geconfronteerd worden met een nieuwe moeilijkheid die als een probleem ervaren wordt, een terugval naar het basisniveau. Voor die leerlingen is dan herhaling van letters en de elementaire leeshandeling zelfs in de derde fase noodzakelijk.

Enkele hardnekkige misverstanden

Op het gebied van automatisering van de leesvaardigheid kan men enkele hardnekkige misverstanden signaleren. Deze misverstanden kunnen voor bepaalde leerlingen zwaarwegende consequenties hebben. De drie belangrijkste misverstanden op een rijtje:

1 Vaak wordt gedacht dat een leerling die geen moeite heeft met de letters en met het toepassen van de elementaire leesvaardigheid als een goede lezer kan worden beschouwd waarover men zich verder geen zorgen hoeft te maken. In de praktijk blijkt dit een verkeerde opvatting te zijn.
In het aanvankelijk leesonderwijs moeten leerlingen vier serieuze 'hobbels' nemen: (a) de letters leren, (b) de elementaire leeshandeling leren toepassen, (c) leren lezen van éénlettergrepige woorden met letterclusters en spellingpatronen, en (d) het leren lezen van méérlettergrepige woorden. Een leerling die probleemloos de letters en de elementaire leeshandeling leert (a en b) kan grote problemen ervaren bij c en d. En het is zelfs zo dat een leerling die probleemloos a, b en c leert, de grootste moeite kan hebben met het lezen van méérlettergrepige woorden.

2 Vaak wordt gedacht dat de klus geklaard is als kern 6 van *Veilig leren lezen* is afgerond. De kinderen kennen dan immers de letters en kunnen de elementaire leeshandeling toepassen. Je ziet dan vaak twee dingen gebeuren: de aandacht van de leerkracht voor het leren lezen neemt af en de hoeveelheid tijd die aan lezen wordt besteed neemt af. Dat is jammer, want daardoor worden de positieve resultaten uit de beginfase gedeeltelijk tenietgedaan.

3 Ook wordt vaak gedacht dat een verworven vaardigheid voor altijd en eeuwig in stand blijft. Dat blijkt niet zo te zijn! Daarom moet men bepaalde vaardigheden blijven oefenen. Zo moet men bijvoorbeeld in de derde fase van het aanvankelijk leesonderwijs aandacht blijven besteden aan het lezen van meer complexe éénlettergrepige woorden en soms zelfs aan de toepassing van de elementaire leesvaardigheid.

Wat kunt u op school doen?

- Besteed veel aandacht aan correcte letterkennis en aan vlotte letterkennis. Wees pas tevreden als alle 34 letters (grafemen) foutloos én vlot worden verklankt.
- Laat de geleerde letters meteen ook toepassen in het lezen van woorden (de elementaire leeshandeling). Volg hierbij de volgende leerweg:
  - correct uitvoeren van de elementaire leeshandeling;
  - vlot uitvoeren van de elementaire leeshandeling;
  - verkort uitvoeren van de elementaire leeshandeling met behulp van het lezen van wisselrijtjes.
- Besteed in de tweede en derde fase van het aanvankelijk leesonderwijs net zoveel aandacht aan automatisering als in de eerste fase.
- Laat uw leerlingen niet alleen oefenen op het instructieniveau (bijvoorbeeld: bij kern 8 oefenen met leerstof van kern 8) maar ook op beheersingsniveau (bijvoorbeeld: bij kern 8 laten oefenen met leerstof van kern 6 of 7).
- Zorg ervoor dat uw leerlingen plezier beleven aan lezen. Voor kinderen met een normale leesontwikkeling (maan) en kinderen die moeite hebben met lezen (ster) geldt dat zij alleen plezier kunnen beleven aan lezen als de teksten niet te moeilijk zijn: 'Lekker makkelijk! Zal ik eens iets voorlezen?' Kinderen die geen moeite hebben met lezen (raket en zon) worden vaak juist weer door pittige teksten uitgedaagd: 'Lekker moeilijk! Maar ik kan het lezen; luister maar!'
- Volg de jaarplanning en werk alle twaalf kernen van *Veilig leren lezen* af in groep 3. Elk jaar treft u de actuele jaarplanningen aan op de website van de methode.
- Volg de leesontwikkeling van alle leerlingen door het afnemen van toetsen. Hierbij kunt u gebruik maken van de Toetssite Veilig leren lezen.
- Maak gebruik van de leesstoel: regelmatig is er voor de kinderen gelegenheid om iets voor te lezen of om iets te vertellen over een boek dat ze gelezen hebben. Maak van de leesstoel geen verplichte activiteit. Een kind dat er zin in heeft om in de leesstoel plaats te nemen en iets te presenteren of voor te lezen, mag dat doen. Moeilijk lezende kinderen vin-

© Uitgeverij Zwijsen B.V. - www.veiliglerenlezen.nl

den voorlezen aan de hele groep akelig. Verplicht zo'n leerling niet om voor te lezen aan de hele groep. Laat deze leerlingen eerst in een veilige situatie ervaring opdoen. Bijvoorbeeld in een klein groepje van vier leerlingen. Bijvoorbeeld met een heel makkelijke tekst. Bijvoorbeeld door samen met die leerling voor te lezen; u leest de moeilijke zinnen, de leerling de makkelijke. Zorg er dus voor dat deze leerlingen succeservaringen opdoen!

- Op de website van V*eilig leren lezen* staan artikelen die voor u in dit kader interessant zijn. Het gaat dan met name om de volgende artikelen:
  - *Verlengde instructie bij Veilig leren lezen*
  Ideeën die hierin aan de orde komen, zijn ook geschikt voor het uitbreiden van de leestijd voor kinderen die moeite hebben met lezen.
  - *Juf, ik wil lezen!*
  - *Kiezen voor lezen*
  - *Beter lezen met 'voor-koor-zelf'*
  - *Woordzetter:* extra oefening bij kern 7 t/m 12
  - *Diploma's Veilig & vlot*
  - *Het belang van Veilig & vlot*
  Via onderstaande link kunt u de genoemde artikelen makkelijk vinden:
  http://www.veiliglerenlezen.nl/artikelen

Wat kunnen ouders thuis doen?

Zorg ervoor dat ouders thuis geen leesles gaan geven. Ouders leveren vooral een waardevolle bijdrage aan de leesvaardigheid van hun kind als ze het kind laten ervaren dat 'lezen leuk is om te doen'.
Wat kunnen ouders doen?

- Oefenen met leerstof die het kind al heel behoorlijk beheerst: oefening baart kunst. Het kind kan laten zien en horen wat het al kan en werkt tegelijkertijd ook aan verdere automatisering.
- Interesse tonen in hetgeen op school gedaan wordt. Bijvoorbeeld geïnteresseerd luisteren naar wat het kind vertelt over het ankerverhaal van een kern. Of interesse tonen als het kind vertelt welk woordje en welke letter het die dag op school geleerd heeft. Wijs de ouders in dit verband op de informatie die zij kunnen vinden op de website van *Veilig leren lezen*. Kijkt u zelf eens via onderstaande link naar hetgeen voor ouders op de website van de methode staat:
  http://www.veiliglerenlezen.nl/ouders
- Samen met het kind een boekje lezen. Ouders dienen hierbij op het volgende te letten:
  - Kies makkelijke boeken uit. Belangrijk is namelijk dat het kind zich niet ongemakkelijk voelt bij het lezen omdat het vreest de tekst niet aan te kunnen.
  - Besteed vooral aandacht aan het verhaal. Praat met uw kind op een gezellige manier over het verhaal. Zorg ervoor dat het kind dit niet ervaart als een overhoring.
  - Zorg voor een gezellige sfeer door er een speelse en gezamenlijke activiteit van te maken. Dat kan vaak heel eenvoudig: ouder en kind lezen afwisselend een pagina. Het kind mag zeggen wie er begint.
  - Zorg ervoor dat de leessessies niet te lang duren; 15 tot 20 minuten is voldoende.
  - Wissel het samen lezen van een verhaal ook regelmatig af met voorlezen. Kies samen met het kind een leuk boek uit.

Ouders kunnen via het oudergedeelte van de website informatie vinden over elke kern van de methode. Ook treffen ze er activiteiten die ze thuis met hun kind kunnen ondernemen. U kunt de ouders op een ouderavond wijzen op deze informatiebron, maar u kunt de informatie ook voor de ouders printen en mee naar huis geven. Onderstaande link brengt u naar de informatie die op de website wordt gegeven bij de eerste kern van de methode:
http://www.veiliglerenlezen.nl/ouders

© Uitgeverij Zwijsen B.V. - www.veiliglerenlezen.nl